

NEDA PINTARIĆ*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

DVOSMISLENOSTI ZBOG REDA RIJEČI U HRVATSKOJ I POLJSKOJ REČENICI

„This work has been supported in part by the Croatian Science Foundation under the project Comparative slavic linguocultural themes number 2131.”

1. Uvod

Oba jezika, hrvatski i poljski, ubrajaju se u nepozicijske jezike (Wójcik 1973: 226). No u hrvatskim i poljskim gramatikama te u različitim lingvističkim radovima brojni su primjeri ograničenja u redu riječi.

Promjenom redoslijeda riječi dolazi u sintaktičkim jedinicama do različitih dvosmislenosti. Najčešće se radi o dvosmislenim genitivnim konstrukcijama u sintagmama te o nepravilnom redu bližih i daljih objekata i priložnih oznaka. U nekim se primjerima spominje i značenje mjesta partikula ili veznika u funkciji partikula koji služe za naglašavanje.

Često se zbog nepravilnoga izbora mjesta objekta postižu humoristična značenja iako se iz konteksta može odrediti prava autorova misao. Zato red riječi (polj. *szyk wyrazów*) nije samo sintaktička nego i pragmatička kategorija.

Cilj je ovoga članka pokazati da red riječi u hrvatskoj i poljskoj sintagmi ili u rečenici nije semantički ni pragmatički slobodan te da se ta dva jezika u mnogom razlikuju s obzirom na moguće pozicije riječi.

* Neda Pintarić – jezykoznawca, profesor Uniwersytetu w Zagrzebiu (Chorwacja).

2. O redu riječi u nekim hrvatskim i poljskim gramatikama

Red riječi u fleksijskim jezicima kao što su hrvatski i poljski zapisan je u gramatikama uglavnom kao slobodan za razliku od npr. engleskoga u kojemu se mora znati mjesto subjekta, predikata i dodataka i ne može se mijenjati ni u stilske svrhe.

2.1. Hrvatske gramatike spominju problem reda riječi u dijelu sintakse, dok se lingvistička stilistika bavi pitanjima poetičnosti, naglašavanja i ekspresivnosti, a u proučavanju jezične kulture promatra rečenice čiji je red riječi pogrješan pa može dovesti do različitih nesporazuma. Pogledajmo kako se o redu riječi izjašnjavaju neki hrvatski gramatičari.

R. Katičić govori o stilski obilježenom obratu riječi te o običnom (neobilježenom) redu riječi koji je u hrvatskom književnom jeziku uglavnom slobodan (1986: 492).

M. Znika također povezuje red riječi sa stilom kad konstatira da je neutralan (stilski neobilježen) red riječi običan, a stilski obilježen biva afektivan, prigodan (1979: 453).

M. Peti smatra „da je redosljed riječi u rečenici irelevantan za sintaktičke odnose /.../“ (1995: 314). To objašnjava primjerom *Sava je tekla nedaleko nas zemljana* i *Zemljana Sava je tekla nedaleko nas*. Naime, sintaktička funkcija riječi „zemljana“ u prvoj je rečenici predikatni proširak, a u drugoj atribut (ibid.: 313–4).

Govoreći o „spojidbenim svojstvima imenskih riječi“, I. Pranjković spominje atribut u genitivu za *nomina agentis* (*vodič izletnika, pisac udžbenika; otac moga prijatelja, predsjednik mjesne zajednice, voditelj radne grupe*) za razliku od nominativnoga odnosa atribut – osnovna imenica (*očev kolega, sestrin muž*) (1993: 46). No velika je razlika u značenju ako kažemo *učitelj naroda* i *narodni učitelj*. Isto tako arhaični prijedložni izričaj *Zmaj od Bosne* ima drugačije značenje od neobilježene atributne sintagme *bosanski zmaj*. Pranjković promatra valenciju jezgrenih imenica pa između ostalih navodi trovalentne jezgrene imenice u primjeru: *molba skupine radnika poslovnom odboru za povećanje plaća* (ibid.: 49), no ne spominje da se ovo može shvatiti i kao postojanje *odbora za povećanje plaća*. Međutim, ovdje se ne može promijeniti red riječi kako bi se postigla jednoznačnost.

U svom drugom radu I. Pranjković pokazuje čime je ograničeno mjesto pridjeva-atributa uz imenice te primjećuje da pridjev obično stoji ispred imenice, ali postoje stilski obilježene arhaične konstrukcije u kojima atribut može stajati iza imenice (riječi jezika *hrvatskoga*, policijska uprava *zagrebačka*). Kod imenice s dvama atributima oni mogu doći ispred i iza nje (npr. *presveto srce Marijino*) (2001: 100).

Dvojac Silić i Pranjković izdvajaju četiri točke u „redosljedu riječi“: 1) sročni atributi nalaze se ispred imenskih riječi (npr. *kamena kuća*), a nesročni atributi iza imenskih riječi (npr. *kuća od kamena*); 2) pridjev kao dio vlastitoga imena također je u postpoziciji kao i terminološki pridjevi (*Petar Veliki*, *Majka Božja*, *Matica hrvatska*); 3) apozicija u načelu stoji ispred imenice (*susjed Petar*) ili iza nje i tada se odvaja zarezom (*Ovo je Petar, (naš) susjed*); 4) nenaglašeni oblici ličnih zamjenica u dativu stoje ispred onih u genitivu i akuzativu (*Nema mi ga. Daje nam ih.*) (2005: 122).

E. Barić i skupina autora razlikuje adverbnu oznaku koja se „svojim sadržajem uz predikat vezuje sasvim slobodno pa se može i izostaviti“, no postoje i one koje su uz „neke predikatne glagole obavezne i iz rečenice se ne mogu izostaviti jer bi rečenice bez njih bile besmislene“ (2005: 430). Značenje adverbne oznake može se pojačati ili ublažiti dodatnim priložima (koji ne mogu biti predikatne riječi), npr. *Dječak odmah nekako teško zahrče*. (2005: 431).

A. Menac osvijestila mi je da se i u frazemima može govoriti o redu riječi iako je on uglavnom stalan. U svom članku iz 1983. raspravljala je o genitivnoj frazeološkoj svezi koja je dio glagolske rekcije te između ostalih frazema spominje *dolijevati ulja na vatru*. Osim što se radi o partitivnom genitivu imenice u rekciji glagola *dolijevati*, može se vidjeti da priložna oznaka *na vatru* dolazi poslije objekta. Isto se tako u frazemu s prijedložnom glagolskom rekcijom u značenju vremena *dok je svijeta i vijeka* ne može imenicama zamijeniti mjesto. Autorica spominje i zakletve gdje posvojna zamjenica u funkciji atributa dolazi iza dativne imenice (usp. *majke mi moje*, što nije u skladu s općim pravilom da atribut dolazi ispred imenice) (1983: 85).

S. Pavešić sustavno obrađuje red riječi. Najprije objašnjava „redovni i obrnuti red riječi“ pri čemu obrnuti red zove govorničkim, emfatičnim i retoričkim. U neobilježenom redu riječi (naziva ga i normalnim, redovnim za izjavne rečenice) subjekt dolazi ispred predikata, a u protivnom „rečenica s promijenjenim redom kazuje nešto više nego ona s normalnim redom“ (1971: 433), a „obrnuti red riječi nalazi se uvijek u upitnim rečenicama s veznikom *li* i često u zapovjednim

i u željnim rečenicama (*Jesi li čuo? /.../ Dođi ovamo!*). /.../ Atribut redovito stoji ispred imenice koju određuje, dok „predikatni atribut stoji iza svoje riječi. Npr. *Sava mutna teče*. [...]. Kad se iza imenice nađu dva ili više atributa u padežu, običnije je da posvojni genitiv dođe posljednji. [...] Prilog kao atribut stoji ispred pridjeva [...]“. Objekt redovito stoji iza glagola, ali može doći i na početak ako se želi istaknuti glagol. Ako se nađe više enklitika, svaka od njih ima određeno mjesto: „upitna enklitika i pogodbeni i namjerni veznik *li* dolazi ispred svih drugih“. Zanimljivo je da spominje zamjениčku enklitiku *ju* (akuzativ od *ona*) kao stariji oblik koji se rabi ispred glagolske enklitike *je* (*vidio ju je*). Posebice je važna tvrdnja da se „enklitika ne može utisnuti između prijedloga i imenice“, ali se to može učiniti između svih ostalih riječi, „čak i između imena i prezimena“ (ibid.: 434/435).

2.2. Poljske gramatike, lingvističke stilistike i udžbenici za jezičnu kulturu mogu se podijeliti na minimalističke (koje uglavnom govore o slobodnom redu riječi) te maksimalističke (koje precizno navode slučajeve kada red riječi igra ključnu ulogu u razumijevanju rečenice).

S. Szober (1959: 321) tvrdi da sloboda nizanja riječi u rečenici ima određena ograničenja a ta ograničenja navodi samo za enklitičke oblike zamjenica i partikula.

U gramatici suvremenoga poljskog jezika (ur. Z. Topolińska) spominju se pravila linearnoga redanja sastavnica (polj. reguły linearnego uporządkowania składników lub reguły szyku). Pritom se ovdje smatra da je ispravan svaki red riječi koji ne odstupa od „pravila za stvaranje **tematsko-rematske strukture**“ te se tvrdi da su pravila formiranja semantičkih struktura neovisne o formiranju formalnih struktura te struktura linearnoga redanja, a potonja struktura zahtijeva zasebno sintaktičko razmatranje jer ima poseban predmet (1984: 17–18).

J. Podracki razlikuje stilističke funkcije premetanja reda riječi te red surečenica u subordinativnim rečenicama. Ako se red riječi nepravilno premeće, može doći do izazivanja triju efekata: nakaradnosti, dvoznačnosti i iskrivljavanja informacije (1997: 178–9).

Uspoređujući red riječi poljskoga jezika s ruskim jezikom, T. Wójcik određuje **tri tipa ovisnosti: sintaktičku** (odnos subjekta i imenskoga predikata: *Warszawa – moje miasto; moje miasto – Warszawa*); **semantičku** (*в два часа – o drugiej*); hrv. u dva (sata) i *часа в два – około drugiej*; hrv oko dva sata) i **sti-**

lističku (mjesto pridjeva ne nosi jedino značenje, nego služi i za naglašavanje: *многонаціонален язык русский*).

B. Bartnicka i H. Satkiewicz promatraju što je obvezatno u redu riječi poljske jednostavne rečenice te konstatiraju da subjekt i predikat mogu zamijeniti mjesta. U odnosu teme i reme naglašen može biti ili subjekt ili predikat kad označuju novost. O temi i remi ovisi i mjesto deikse koja može biti na početku ili na kraju rečenice (*Łazienka jest tam* i *Tam jest łazienka*). U slučaju imenskoga predikata spona nikada ne može stajati na početku rečenice. Autorice promatraju i poziciju partikule **nie** koja u nekim slučajevima ima drugačiju distribuciju od hrvatske partikule **ne** (npr. *Nie ja śpiewalam, ale siostra* na hrvatskome se mora izreći pomoćnim glagolom u negaciji te intonacijom naglašenim subjektom: *Nisam ja pjevala, nego moja sestra*).

J. Porayski-Pomsta promatrao je red riječi u okviru **jezičnih pogrješaka** koje pokazuju odklon od jezične norme. On je jezične pogrješke klasificirao prema tome dolaze li **u izgovoru** (artikulacijske, akcentuacijske, intonacijske), **u pisanju** (ortografske, interpunkcijske), jesu li **gramatičke** (fleksijske, tj deklinacijske), **sintaktičke** (kongruencijske, rekcijske, pasivizirajuće, pogrješan izbor veznika, zamjenica i participa priloga), **leksičke** (pogrješna uporaba deiktičnih zamjenica, riječi koje slično zvuče a različito znače, zatim stranih ili rijetkih riječi, prijedložnih izraza, frazema, nepotrebnog množenja leksema), **stilističke** (višeznačne, skraćene misli, nepotrebni frazemi umjesto jedne riječi, ponavljanje riječi i konstrukcija, uporaba riječi iz raznih stilova), **logičke** te **diskursne** (sadržaj izvan zadane teme, nepovezanost rečenica) (1994: 58–66).

P. Bąk izdvaja 9 najvažnijih zahtjeva u nizanju riječi u rečenici: 1) na prvome mjestu može stajati subjektivna ili predikatna skupina; 2) ako je predikat na prvome mjestu, on ima funkciju naglašavanja i pojačavanja; 3) atribut se stavlja ispred ili iza imenice koju obilježuje; 4) enklitike su obično u postpoziciji, iza glagola, kao i partikule *-no, -że, -li*; 5) povratna se zamjenica češće stavlja poslije prve riječi u rečenici nego poslije pripadajućega glagola; 6) glagolski nastavci za prošlo vrijeme odvajaju se od glagola i povezuju s prvom riječi u rečenici kako bi se izbjeglo naglašavanje; 7) veznik *albowiem* i *bowiem* stavlja se na drugo ili treće mjesto u rečenici, a rečenica se ne počinje veznicima *i, a, bo, że, więc, lecz, ale*; 8) red riječi u rečenici ovisi o kontekstu (govorenom ili pisanom), što se iskazuje povezivanjem s prethodnom rečenicom (anafora); 9) riječi povezane logičkim i gramatičkim svezama moraju biti u neposrednom susjedstvu (2007: 431–435).

H. Jadacka u rječničkoj natuknici „Szyk wyrazów w zdaniu“ navodi tri opća pravila ograničenja u redu riječi, u skladu s normom poljskoga jezika: 1) dva osnovna dijela rečenice (subjektni i objektni) moraju imati unutarnju autonomiju; 2) u neposrednom susjedstvu trebaju se naći riječi koje su u značenjskoj i gramatičkoj svezi, a priložne oznake mogu stajati i dalje od opisivane riječi; 3) početak i kraj rečenice mora biti rezerviran za riječi vrlo važnoga sadržaja, dok one manje važne i značenjski nesamostalne ili nenaglašene ne smiju zauzimati privilegirano mjesto.

Zatim detaljno razmatra mjesta subjekta i predikata pri čemu smatra da obrnuti, predikatno-subjektni red riječi daje rečenici obilježje arhaičnosti, kao npr. u primjerima iz Biblije. Mjesto subjekta i predikata povezano je i s kontekstom, napose u strukturi pitanja na koje odgovaramo samo onim što je novo, nepoznato. Kad se radi o imenicama u akuzativu jednine i množine muškoga roda kod kojih je akuzativ istoga nultoga nastavka kao nominativ, ne može se precizno odrediti što je subjekt, a što objekt. Ovakva se zabuna može otkloniti ako se objekt stavi nakon predikata, a subjekt na prvo mjesto u rečenici. Druga je mogućnost zamjena aktivnoga glagola u predikatu pasivnim, čime se objekt stavlja u prijedložni akuzativ (npr. *Przemiany ustrojowe zostały wstrzymane przez czynności legislacyjne* umjesto *Przemiany ustrojowe wstrzymały czynności legislacyjne*). Autorica nadalje opisuje kakav je red atributa ovisno o tipu pridjeva u funkciji atributa. U poljskom jeziku atribut može biti u prepoziciji (*nasze mieszkanie, ten śpiewak, drugi zawodnik, pięciokrotne bisowanie*) ili u postpoziciji (*chemia organiczna, lekarz domowy, lingwistyka stosowana*). Pridjevi u postpoziciji imenuju važno obilježje predmeta, stavljaju ga u okvir nekoga sustava pa ih Jadacka naziva „klasificirajućima“ i navodi da se oni ne mogu stupnjevati. Isti pridjevi u hrvatskom jeziku ostaju ispred imenice: *organska kemija, kućni liječnik, primijenjena lingvistika*. U poljskom jeziku postoje i pridjevni participi, npr. *miejsca stojące, miejsca siedzące* (kojih je u hrvatskome malo, npr. *sjedeca mjesta, noseća žena = trudnica*). Oni se ponašaju kao pridjevi pa dolaze u prepoziciji ukoliko nisu prošireni (složeni) participi. Prošireni participni pridjevi imaju mjesto iza glavne imenice, npr. *polityk znany z radykalnych poglądów gospodarczych* (hrv. *političar poznat po radikalnim pogledima u gospodarstvu*). Mjesto imenskih atributa u poljskom je kao i u hrvatskome jeziku iza glavne imenice, npr. *powieść rzeka, artysta malarz, małżeństwo z rozsądku*, u prijevodu na hrvatski: *roman rijeka, umjetnik slikar, brak iz računa*. Nažalost, autorica se ne bavi mjestom priložnih oznaka u rečenici, samo konstatira da ih se smješta

s obje strane glagola. Jedino spominje da se istovrsne priložne oznake ne razdvajaju i dolaze poslije ili prije predikata, a priložna oznaka koja detaljnije opisuje, biva uvijek iza one općenitijega značenja, neovisno o predikatu (npr. *We Włoszech, niedaleko od Mediolanu, zaraz po kolacji, zatrzymaliśmy się na pierwszy nocleg*). Što se tiče odnosne zamjenice *kj* (polj. *który*) u funkciji veznika, ona se uvijek povezuje s riječju neposredno ispred sebe, tj. uvijek mora stajati iza riječi na koju se odnosi (*Komisję wybierają ze swojego składu sprawozdawcę, który ...*) (2008: 156–158).

A. Wierzbicka i P. Wierzbicki u okviru praktične stilistike vrlo opsežno analiziraju red riječi definirajući ga kao „svojevrstu uputu prema kojoj primatelj treba dešifrirati informacije riječima (ili njihovim značenjskim dijelovima) i uklopiti ih u sadržaj cijele rečenice“ (1968: 121). Razlika u značenju može se postići zamjenom mjesta riječi u rečenici. Postoji i obvezatni red riječi u odnosu atributa i imenice kad se radi o terminu (npr. *attaché kulturalny i kulturalny attaché* – hrv. *ataše za kulturu i kulturni ataše*). Ovdje može doći i do zabune jer *kulturni ataše* može označavati da se ataše zna lijepo ponašati, a ne da se bavi kulturom. Neuobičajenim redom riječi može se postići neobičnost, posebnost, ali može on biti i izvorom nejasnoće, dvoznačnosti, što dovodi do izobličenosti informacije kakvu govornik nije želio prenijeti (ibid.: 125). Npr. u rečenici *Od razu oddalem znalezione pieniądze w szatni* (doslovce: *Odmah sam vratio nađen novac u garderobi*) nije jasno je li autor našao novac u garderobi ili ga je vratio u garderobi. Zato autori u navedenoj rečenici predlažu promjene koje će ukloniti dvoznačnost: *Od razu oddalem pieniądze znalezione w szatni*. ili *Od razu oddalem znalezione pieniądze do szatni*. U tu svrhu trebalo je objekt (*pieniądze*) staviti ispred participnoga atributa (*znalezione*) ili promijeniti padež i prijedlog. U potpoglavlju „Ispred ili iza“ autori nabrajaju 5 osnovnih načela reda riječi: 1) atributi u genitivu uglavnom dolaze nakon opisivane imenice (*pień kasztana*); 2) prijedložni atributi (tj. imenica s prijedlogom kao atribut) također zauzimaju postpoziciju prema glavnoj imenici (*sukienka w kratę*); 3) pridjevni atributi u terminološkom značenju imaju tendenciju zauzimanja postpozicije (*bar mleczny*); 4) u postpoziciji se nalaze i složeni prijedložni atributi; 5) ako je imenici pridruženo više pridjevnih atributa, oni zahtijevaju poseban red ispred te označavane imenice (*mój pierwszy prawdziwy bal*), tj. najprije dolaze posvojne zamjenice, zatim redni brojevi i na kraju pridjevni atribut (ibid.: 129).

Ova načela do u detalje razrađuje A.A. Zdaniukiewicz u okviru jezične kulture (1973: 163–170). I on primjećuje da red riječi u rečenici može dovesti do

nejasnoća, pogrješaka i dvoznačnosti, napose kad se ne može razlikovati akuzativ od nominativa (odnosno subjekt od objekta) ili kad se neispravno redaju glagolske imenice na *-anie*, *-enie*. Za odnos subjektne i predikatne skupine autor navodi niz primjera i pravila: 1. pridjevni atributi (pridjevni brojevi i pridjevne zamjenice) s uobičajenim obilježjima mana i vrline, oblika, boje, veličine, prijelaznoga stanja predmeta, promjenjive duhovne osobine, pripadnosti ili materijala smještaju se ispred glavne imenice; 2) iza glavne imenice stoje pridjevi koji označuju stalna ili važna obilježja, kao i atributi koji zajedno s imenicom tvore jedan pojam (zemljopisni nazivi: *ulica Zielona*, znanstveno nazivlje: *gramatyka opisowa*, administrativne jedinice: *województwo olsztyńskie*, nazivi institucija: *Uniwersytet Warszawski*, nazivi povijesnih događaja: *powstanie warszawskie*, naslovi knjiga i časopisa: *Słownik ortograficzny*, nazivi jela, biljaka, životinja, kemijskih spojeva itd.: *kotlet mielony*, *niedźwiedź brunatny*, *kwas solny*) – u hrvatskome ti su pridjevi u prepoziciji; 3) imenički (genitivni) atributi obično dolaze poslije imenice koju opisuju (*dom ojca*) – u hrvatskome se imenički atribut pretvara u pridjevni i dolazi u prepoziciju: *očeV dom*; 4) objekt se stavlja obično nakon označene riječi (polj. *wyraz określany*); 5) prilozi u adverbnim oznakama nalaze se obično ispred označene riječi; 6) prijedložni izričaji u funkciji priložne oznake mogu dolaziti iza ili ispred označene riječi; 7) enklitični oblici ne mogu stajati na početku rečenice, osim u specifičnim tekstovima kao što su satirični, humoristični i sl.; 8) prijedlozi obično bivaju u neposrednom susjedstvu imenica i imeničkih zamjenica; 9) odnosne zamjenice i veznici koji spajaju dvije surečenice dolaze na početak zavisne surečenice, jedino veznici *bowiem* i *zaś* odstupaju od ovoga pravila pa mogu doći na drugo mjesto u zavisnoj surečenici (ibid.: 176–170).

Kako se vidi iz prethodnih podataka, red riječi nije samo ortoepska, gramatička i stilistička, nego i pragmatička, emotivna, ekspresivna i kulturološka kategorija neobično važna u komunikaciji.

Iz navedenih primjera može se zaključiti da se autori gramatika uglavnom ne osvrću na red objekta i priložnih oznaka, a baš se na tim mjestima nalaze zamke za prevoditelje tekstova s poljskoga na hrvatski jezik.

3. Cilj je ovoga rada osvijetljavanje pragmatičkih i semantičkih uzroka i posljedica otklona od uobičajenoga reda riječi u hrvatskome jeziku uz usporedbu s uobičajenim redom riječi u poljskoj sintagmi i rečenici. Jedni proizvode efekte

smiješnoga, a drugi dvosmislene mogućnosti prijevoda, odnosno dvosmisleno značenje.

3.1. Dvosmislenosti u hrvatskim sintagmama i rečenicama

Primjere za sljedeću analizu odabrala sam zapisujući ono što sam čula na hrvatskoj i poljskoj televiziji, na radiju, kao i iz novina, knjiga i gramatika. Primjeri pokazuju dvosmislenosti i stoga mogu biti krivo shvaćeni kad se prevode na drugi jezik ili ako se navode izvan konteksta.

Govoreći o padežnim oblicima, I. Pranjković između ostaloga navodi uporabu posvojnoga genitiva koji nije normom opravdan jer se u hrvatskome jeziku posvojnost primarno izražava pridjevom (npr. *očeva kuća*, a ne: *kuća oca*). No iz naziva različitih udruga, ustanova i stranaka u Hrvatskoj vidljivo je da se često radi o sociolingvističkim i političkim uzrocima koje Pranjković naziva unitarističkima (usp. Društvo književnika *Hrvatske* i *Hrvatsko* društvo književnika (2001: 99). Osim tih političkih čimbenika (zaziranje od sročnoga atributa: *hrvatski* i *hrvatskoga* imena u nazivu) u preferiranju genitivnih naziva protivnici posvojnoga pridjeva navode dva obrazloženja: prvo, u konkretnom nazivu društva književnika važnija je zemlja gdje se društvo nalazi, nego nacionalna pripadnost njegovih članova i, drugo: pridjevnim se oblikom izostavlja književnike koji su druge nacionalnosti, a žive u Hrvatskoj. Isto tako neki misle da stranke koje nose naziv s posvojnim pridjevom, npr. Hrvatska stranka ..., nepotrebno naglašavaju nacionalnu pripadnost, s obzirom da su sve stranke u Hrvatskoj – hrvatske (a što je opravdanje za „nehrvatski“ naziv Srpske demokratske stranke ili Socijaldemokratske partije?!). Ali stranke istih naziva postoje i u drugim zemljama pa bi nužno bilo dati im nacionalni pridjevni predznak! Ovakav odabir sročnih ili nesročnih atributa dovodi do utjecaja političkih, sociolingvističkih i pragmatičkih (kulturoloških) pitanja te se mogu različito značenjski protumačiti.

U primjerima koji slijede ne radi se o sociolingvističkim, nego o semantičkim i pragmatičkim razlikama u značenju genitiva. Naime, navedeni se primjeri mogu dvojako shvatiti pa iza njih navodim koja se dva značenja mogu izdvojiti. Ovo je bitno za rješavanje dvosmislenosti.

U nespretnoj reklami: *Medicinsko društvo za inkontinenciju Austrije* nazire se nekontekstualno značenje da je Austrija u inkontinenciji, što, naravno, nitko ne

bi tako shvatio zbog postojanja kontekstualnoga kulturološkoga značenja. Da bi se ono moglo razumjeti bez dvosmislenosti, potrebno je promijeniti redosljed riječi, a to je moguće na dva načina: a) posvojni genitiv pretvoriti u pridjev (nesročni atribut „društvo **Austrije**“ u sročni: **austrijsko** Medicinsko društvo za inkontinenciju), odnosno, b) genitivu dodati prijedlog i tako ga pretvoriti u priložnu funkciju: Medicinsko društvo za inkontinenciju *iz Austrije* (tj. *odakle*).

Za ispravno razumijevanje sljedećega primjera trebalo bi pročitati cijelu knjigu i uključiti kontekst. Problem proizlazi iz prijevoda s engleskoga kao pozicijskoga jezika na hrvatski kao nepozicijski jezik. Tako naslov poglavlja u knjizi Chrisa Hedgesa, preveden s engleskoga, glasi: *Opsjena Amerike*. Iz njega slijede dva moguća značenja: a) da Amerika opsjenjuje nekoga (aktivno značenje) ili b) da je Amerika opsjenjena (genitiv može pokazati pasivno značenje). Ispravno i nedvosmisleno bi se ovaj naslov trebalo prevesti *Američka opsjena*, no to ne bi bilo u skladu s naslovima ostalih poglavlja pa se prevoditelj odlučio za imenicu u genitivu, a ostalo je učinio kontekst.

U novinskom naslovu: *Bogata ponuda seljaka* jedino kontekstualno možemo ispravno razumjeti ovu sintagmu: *seljaci su ponudili mnogo različitih proizvoda*. Izvan konteksta i u nekom drugom povijesnom razdoblju moglo bi se shvatiti i ovako: *mного seljaka ponuđeno je na prodaju (kao npr. u roblje)*. Naravno, kontekst hrvatskomu govorniku ne dopušta ovo drugo značenje, ali bi npr. prevoditelji-početnici mogli i ovako shvatiti.

U poljskoj se gramatici spominje primjer koji se može prevesti i na hrvatski kao *pobjeda neprijatelja (zwycięstwo wroga)*. To se izvan konteksta može razumjeti na dva načina: a) kao *neprijateljeva pobjeda* (imenička struktura) i *neprijatelj je pobijedio* (glagolska struktura), odnosno b) *pobjeda nad neprijateljem* (imenička struktura) i *pobijedili smo neprijatelja* (glagolska, rečenična struktura u aktivu).

Iz ovih primjera vidi se da u dubinskoj strukturi postoji mogućnost iskazivanja aktivnosti ili pasivnosti subjekta. Aktivnost je iskazana glagolskom strukturom (polj. *grupa werbalna* prema engl. *Verbal Phrase*), a pasivnost s dvije imenice od koje je jedna u genitivu. U poljskom jeziku postoji tzv. genitivni (imenički) atribut (polj. *przydawka dopełniaczowa*) koji sintagmi daje dvosmisleno značenje. Za hrvatski jezik primjereniji su pridjevni atributi kojima se otklanja dvosmislenost (npr. *američka opsjena*, *seljačka ponuda*, *neprijateljeva pobjeda* itd.).

Za hrvatski jezik primjereno je mjesto objekta uz predikat, a tek nakon objekta postavljanje priložne oznake, iako padež može najčešće nedvosmisleno pokazati gdje je objekt i u slučajevima kada je on udaljen od predikata.

Primjer: ... *bacanje prašine u oči građanima* može se ispravno razumjeti, ali u duhu hrvatskoga jezika trebalo bi reći: ... *bacanje prašine građanima u oči*. *Bacanje prašine u oči* predstavlja frazem čiji je red riječi stalan, a objekt treba dodati ispred priložne oznake *u oči*. Time se narušio stalan red riječi frazema, ali se postiglo bolje razumijevanje, tj. naglašavanje objekta.

Usporedimo li reklamu ... *s još boljim, bez limita, tarifama*, isti sadržaj mogli bismo reći i bez uklopljenoga dijela izdvojenoga zarezima pa dobivamo: ... *s još boljim tarifama bez limita* jer se tako ne razdvaja označujuća riječ od označene. Ovdje nema dvosmislenosti, nego bilježimo stilističku nespretnost.

Sljedeći primjer pokazuje kako atribut u genitivu dolazi nakon priložne oznake kad su označene riječi glagolske imenice kao substantivizirani predikati: *rezanje i spremanje na tanjur gotovog mesa*. Bolje bi bilo reći: *rezanje i spremanje gotovog mesa na tanjur*. Kad ne bi bilo atributa uz objekt (*spremanje na tanjur mesa*), stranac bi mogao misliti da se radi o tanjuru od mesa. No kako često govorimo da smo pojeli tanjur mesa, za izvorne govornike ne može doći do zabune. Ovdje se radi samo o ljepšem stilu, ali prevoditelju može predstavljati problem radi dvosmislenosti.

Međutim, u primjeru *dolazi do napajanja električnom energijom tunela* mogla bi se ova nespretna pozicija bližega objekta shvatiti kao *napajanje električne energije koja se proizvodi u tunelu*, a ne o *napajanju tunela električnom energijom*. *Tunel* smatramo bližim objektom jer se može preoblikovati u subjekt: *tunel se napaja električnom energijom*.

Primjer *to je bila kritika i u studenom cijele javnosti* pokazuje dvije stvari: veznik *i* dobiva značenje partikule kojom se naglašava da se kritika ponovila, odnosno da je jedna kritika izrečena i prije mjeseca studenoga. Osim toga, sintagma *kritika* (kao dio imenskoga predikata) *cijele javnosti* (kao atribut u genitivu ili kao objekt) ima dvosmisleno značenje: a) javnost daje kritiku, kritizira ili b) javnost se kritizira. Zato bi bolje bilo imeničku strukturu *kritika javnosti* pretvoriti u aktivnu glagolsku (rečeničnu) strukturu: *javnost je kritizirala i u studenome*.

Do ovakvih stilističkih nezgrapnosti i dvosmislenosti dolazi samo kad je riječ o imeničkoj strukturi s glagolskom imenicom. Ako se upotrijebi glagolski predikat, bliži objekt može stajati i dalje od predikata te može biti iskazan aku-

zativom, a ne genitivom (usp. *napajati električnom energijom tunel*). No i tada je za hrvatski jezik prirodnije postaviti bliži objekt bliže predikatu *napajati tunel električnom energijom*.

U složenoj rečenici *Sve prihvaćam, ali to ne* – mjesto negacijske partikule može promijeniti značenje zamijeni li mjesto s objektom: *Sve prihvaćam, ali ne to*. U prvom slučaju negacija je dio neponovljenoga predikata (*sve prihvaćam, ali to ne prihvaćam*), a u drugom slučaju naglašeno je značenje objekta (*sve prihvaćam, ali ne to, nego nešto drugo*). Ovdje se ne radi o pogrješnom, nego o značenjski relevantnom redu riječi. Ako narušimo red riječi, dolazi do mogućnosti višestrukoga shvaćanja iskaza.

U rečenici *Sva djeca nemaju pravo na djetinjstvo* zamjenica *sva* implicira da nijedno dijete nema pravo na djetinjstvo. Radi boljega razumijevanja trebalo je reći: *Nemaju sva djeca pravo na djetinjstvo*, što znači da se promjenom mjesta atributa *sva* mijenja smisao ove rečenice.

Do različitoga shvaćanja značenja došlo je u rečenici *Pomagala je nastavnica koji su naravno htjeli pomoći*. Mjesto modulanta (termin H. Zwolskoga) *naravno* nije ispravno odabrano. Kad bi se taj modulanta stavio na početak rečenice, dobio bi se drugi smisao: *Naravno, pomagala je nastavnica koji su htjeli pomoći*, tj.: *razumljivo je da je pomagala onima koji su htjeli pomoći drugima*. No ako se modulanta uklopi, uz njega se mora dodati i zamjenica-objekt umjesto ponavljanja objekta *nastavnica*: *Pomagala je nastavnica, naravno, onima koji su htjeli pomoći*. Treća značenjska inačica dobiva se uklapanjem modulanta *naravno* (izdvojenoga zarezima) između predikata i objekta s atributom: *Pomagala je, naravno, onim nastavnicima koji su htjeli pomoći*. Uklapanje i mjesto modulanta može, kako vidimo, promijeniti (modulirati) značenje cijele rečenice.

U izravnom govoru razumije se pitanje tipa: *Što zapravo vi radite danas na Trgu i ovih nekoliko dana?*, no kad se to napiše, vidimo da je novinar želio u jednom dahu reći dvije stvari: *što radite danas na Trgu* i *što ste ovih nekoliko dana radili na Trgu?* Da bi se to ispravno iskazalo, treba drugu priložnu oznaku vremena staviti uz prvu, a priložnu oznaku mjesta staviti na kraj pitanja: *Što zapravo vi radite danas i ovih nekoliko dana na Trgu?* ili čak s predikatom u prošlom vremenu: *Što ste zapravo vi radili danas i ovih nekoliko dana na Trgu?*

Sljedeći primjeri ukazuju na pogrješno mjesto objekta zbog čega dolazi do dvosmislenosti.

U rečenici *Plasiranje na tržište tih proizvoda nije bilo ispravno* – može biti shvaćeno kao *neispravno plasiranje na tržište proizvoda*, a smisao je *Plasiranje tih proizvoda na tržište nije bilo ispravno*. Dakle, ne radi se o tržištu proizvoda, nego o plasiranju proizvoda na tržište.

Posve dvosmislena je rečenica: *Hoće li oni odgovarati za ono što su počinili pred sudom?* Za ispravno razumijevanje mora se priložna oznaka mjesta približiti predikatu, a dalji objekt postaviti iza ove priložne oznake: *Hoće li oni odgovarati pred sudom za ono što su počinili?* U ovom je primjeru vidljiva drukčija zakonitost u odnosu objekta i priložne oznake jer je glagol u predikatu kolokacijski povezan s priložnom oznakom mjesta. Moglo bi se čak reći da se ovdje radi o frazemu *odgovarati pred sudom* pa ga ne treba razdvajati. No *odgovarati pred sudom* također može biti dvosmislena sintagma: 1. s priložnom oznakom mjesta, tj. gdje? – *odgovarati komu* ispred zgrade suda i 2. metaforična gdje sud označava instituciju sudaca – *odgovarati pred sudcima u zgradi suda*.

Reklamna rečenica *Koliko majka uspije zaspati između hranjenja s malim djetetom* – bolje bi se razumjela da se kaže: *Koliko majka uspije zaspati uz dijete između njegova hranjenja*. Ovdje se dakle treba zamijeniti padež objekta (od instrumentala na akuzativ) i dodati posvojnu zamjenicu *njegova* kako se ne bi mislilo da majka jede s malim djetetom.

Primjer *Afganistanac s cvijećem dočekuje povratak u Kabul ministra vanjskih poslova*. ima dvije priložne oznake: *s cvijećem*, *u Kabul* (kako i gdje subjekt dočekuje) i objekt s atributima u genitivu (*povratak ministra vanjskih poslova*), no njihov raspored omogućuje dvosmislenost da je *Kabul vlasništvo ministra vanjskih poslova*. Može se ova rečenica analizirati i ovako: subjekt *Afganistanac* iza sebe ima nesročni atribut (*s cvijećem*), a predikat *dočekuje* zahtijeva objekt *ministra vanjskih poslova*, a ne *povratak* jer *dočekivati* se može osobu koja se odnekuda vraća. Ovdje bi se trebao predikat zamijeniti drugim glagolom: *Afganistanac s cvijećem očekuje povratak ministra vanjskih poslova u Kabul*. Ovdje imamo primjer uporabe triju leksema u genitivu koji su nerazdvojne sastavnice političke funkcije: *povratak koga? (ministra vanjskih poslova)*.

U rečenici *Tako je ovo bio zadnji izvještaj s Kosova naše novinarke Morane Kasapović*. učinjene su dvije pogrješke: prvo, bliži objekt (*naše novinarke*) stavljen je nakon priložne oznake mjesta (*s Kosova*) i, drugo, apozicija nije odvojena zarezom. Rečenica bi trebala glasiti: *Tako je ovo bio zadnji izvještaj naše novinarke, Morane Kasapović, s Kosova*. Naime, ako apoziciju ne stavimo u zareze, moglo bi se razumjeti da je Morana Kasapović s Kosova. Analizom ove rečenice

može se odrediti subjekt: *ovo*, predikat *je bio*, objekt s atributom (*zadnji izvještaj*), POM s *Kosova*.

Još veća nespretnost iskazana je u novinskom naslovu: *Večernji list ušao (je) u otvorene dosjee odjela za umorstva Ministarstva unutarnjih poslova*. Ovdje se mora izbjeći višestruke genitivne oblike složenih naziva. To se može djelomično postići uporabom lokativa u priložnoj oznaci: *Večernji list ušao (je) u otvorene dosjee odjela za umorstva pri Ministarstvu unutarnjih poslova*.

Prijedlog kao vrsta riječi često može biti uzrokom dvosmislenosti: *Milošević se tereti za nanošenje štete u proračunu od 800 tisuća maraka*. Ovdje treba subjekt pretvoriti u objekt (uz bezlični oblik predikata: *Miloševića se tereti*), a zatim dodati zavisnu surečenicu s aktivnim glagolskim oblikom u predikatu, kako bi se izbjegla dvosmislenost da je proračun iznosio 800 tisuća maraka. Zato je potrebna preoblika: *Miloševića se tereti da je proračunu nanio štetu od 800 tisuća maraka*. Jednostavnu rečenicu treba pretvoriti u složenu u aktivu, a objekt u dativu (*proračunu*) smjestiti ispred predikata (*nanio štetu*).

Gramatički i semantički neispravna je rečenica: *Čuo sam da će se prići uništavanju u Europskoj uniji dva milijuna stoke koja su starija od 30 mjeseci*. Ispravno je reći: *Čuo sam da će se u Europskoj uniji prići uništavanju dvaju milijuna stoke starije od 30 mjeseci*. Ovdje je bilo potrebno rastaviti predikat u futuru i umetnuti mu priložnu oznaku mjesta, zatim se bliži objekt, zamjenjiv u subjekt aktivne rečenice a udaljeniji od predikata, mora staviti u genitiv (*prići uništavanju čega*) te atributnu zavisnu rečenicu pretvoriti u atribut u postpoziciji (*stoke starije od...*).

Genitiv bez prijedloga dovodi u zabunu u primjeru: *Umro je od podmetnutog sifilisa srpske tajne službe*. U želji da se ne proširuje jednostavna rečenica u složenu, došlo je do dvosmislenosti kojom se iskazuje značenje: *srpska tajna služba imala je sifilis*. Ispravno je trebalo reći: *Umro je od sifilisa što mu ga je podmetnula srpska tajna služba*. Ako rečenicu preoblikujemo *Umro je od sifilisa podmetnutoga od srpske tajne službe*, treba obratiti pozornost da često u pasivnoj konstrukciji čujemo dodatak *od strane*, što je nepotrebno i dovoljno je samo reći *od koga*. No bolje bi bilo cijeloj rečenici zamijeniti objekt subjektom: *Srpska tajna služba podmetnula mu je sifilis, od čega je i umro*.

Neispravan raspored priložnih oznaka može dovesti do humorističnih iskaza: *Čovjeka upucaju dok ruča u restoranu sa pištoljem*. Ispada da je restoran s pištoljem! Potreban je ovakav razmještaj priložnih oznaka: *Čovjeka upucaju iz pištolja dok ruča u restoranu* (najprije priložna oznaka načina, a zatim

vremena i naposljetku – mjesta), ili: *Dok ruča u restoranu, čovjeka upucaju iz pištolja* (najprije priložna oznaka vremena, pa mjesta i na kraju, nakon predikata, priložna oznaka načina).

Dvosmisleni primjer: *Žalimo zbog istupanja iz članstva nekih naših članova* može se preoblikovati u pasivu uz postavljanja bližeg objekta ispred daljega: *Žalimo zbog istupanja nekih naših članova iz članstva* ili predikat u aktivu stavljamo u objektu surečenicu postavljajući sebe u funkciju subjekta u glavnoj surečenici: *Žalimo što su neki naši članovi istupili iz članstva*.

Besmislena je rečenica, doduše izvađena iz konteksta: *Ove trajnice iz Europe stigle su iz Japana*. Smisao je bio ovaj: *Ove trajnice stigle su iz Japana u Europu, a odande u Hrvatsku*.

Iz primjera se vidi da do mnogih dvosmislenosti dolazi jer autori žele što kraće iskazati misao pa rabe besprijedložne konstrukcije, umjesto pridjevnoga atributa koriste imenski atribut u genitivu, umjesto zavisne surečenice rabe glagolske imenice. Uzrok pogriješkama je i sve češća uporaba pasivne konstrukcije predikata (što nije u duhu hrvatskoga jezika, nego je utjecaj engleskoga i drugih slavenskih jezika). Treća česta pogriješka koja izaziva dvosmislenost sastoji se u redu priložnih oznaka. U našim primjerima priložna oznaka načina trebala bi biti smještena uz predikat, a zatim mogu slijediti priložne oznake vremena i mjesta.

3.2. Dvosmislenost zbog poljskoga reda riječi u hrvatskom prijevodu

Iako u citiranim radovima poljskih autora gramatika, stilistika i jezične kulture nismo pronašli pravila koja bi dovela u pitanje ispravno shvaćanje rečenice zbog reda riječi u njoj, u govornim smo emisijama, kao i u pisanim tekstovima pronalazili različite oblike reda riječi koji su prevoditelje doveli pred dileme.

U poljskom jeziku nije neobično da se u imeničkoj strukturi uz glavnu glagolsku imenicu, u funkciji poimeničenoga predikata (*dostęp*) stavi priložna oznaka mjesta (*na wewnątrz*), a nakon nje objekt (*tak dużej grupy ludzi*), usp. primjer: *dostęp na wewnątrz tak dużej grupy ludzi* - doslovno: *pristup u unutrašnjost tako velike grupe ljudi*. U prijevodu bi se morao obrnuti redoslijed te prvo upotrijebiti objekt, a zatim priložnu oznaku mjesta, tj.: *dostępność* **tolikoj** (*tako velikoj*) **skupini** *ljudi u zgradi* ili *pristup tako velikoj grupi ljudi u unu-*

trašnjost zgrade. Glagolska imenica u funkciji predikata može iza sebe imati priložnu oznaku!

Katkada doslovan prijevod s poljskoga u hrvatski jezik dovodi do neispravnoga razumijevanja: polj. *oddział oparzeniowy w szpitalu* ne može se prevesti doslovno kao *opekotinski odjel u bolnici*, nego se atribut mora prevesti prijedložnim izričajem, tj. nesročnim atributom: *odjel za opekotine u bolnici*. No i to bi se moglo shvatiti kao odjel za opekotine zadobivene u bolnici. Zato bi još preciznije bilo pretvaranje priloga *u bolnici* u pridjevni atribut: *bolnički odjel za liječenje opekotina* (*bolnički odjel za opekotine* kraća je mogućnost, ali semantički neispravna jer se na odjelu ne dobivaju nego liječe opekotine). Atribut *bolnički* ovdje je suvišan zbog subjekta *Odjel* označenoga prijedložnoga imenskoga atributa i atributa u genitivu: *za liječenje opekotina*.

Kad se radi o terminu koji se sastoji od više riječi, u poljskom on ostaje nerazdvojan, a u hrvatskome se mora rastaviti umetanjem objekta (*zakona*): polj. *od chwili wejścia w życie ustawy* (doslovno: *od trenutka ulaska u život zakona*, što u hrvatskom može unijeti zabunu da se radi o *životu zakona*). Zato se na hrvatski mora prevesti ovako: *od trenutka stupanja zakona na snagu*. Naime, *stupanje na snagu* frazem je, a ono što stupa na snagu može biti zakon, ustav itd. te se njime mora razdvojiti hrvatski frazem.

Često se poljska rečenica na hrvatski prevodi jednostavnije, pomoću pridjevnih atributa, a izbacuje se particip pridjeva. Tako primjer: *To wystarczy na dobrą, na mięsie gotowaną zupę*. (doslovno: *Ovo je dovoljno za dobru, na mesu kuhanu juhu*.) u hrvatskome glasi: *Ovo je dovoljno za dobru mesnu juhu*. Poljaci kuhaju juhu na kostima, na mesu, na povrću, a u hrvatskome se kaže da je juha od mesa, od kostiju, od povrća ili *mesna juha, povrtna juha*.

Red riječi katkada ni u poljskome nije ispravan i dovodi do humorističnoga značenja ako se umetnuti dio ne odvoji zarezom: *Jan Sip zabił swoją żonę, z którą miał pięcioro dzieci za pomocą młotka* (doslovan prijevod: *Jan Sip ubio je svoju ženu s kojom je imao petero djece pomoću čekića*). Trebalo bi priložnu oznaku načina s kraja rečenice staviti između kopule i predikativa (dijelova imenskoga predikata) kako bi se dobila smisljena složena rečenica: *Jan Sip čekićem je ubio svoju ženu s kojom je imao petero djece*. ili se može premjestiti predikat uz subjekt da se iskaže ispravan sadržaj: *Jan Sip ubio je čekićem svoju ženu s kojom je imao petero djece*.

U primjeru dijela rečenice: *... wraz z odzyskaną przez Polskę Warszawą ...* (doslovno: *zajedno s dobivenom od Poljske Varšavom*) potrebno je u hrvatskome

prijevodu napraviti temeljite preinake od jednostavne poljske imeničke konstrukcije s participom (*odzyskaną*) u atributnu rečenicu: ... *zajedno s Varšavom koja je vraćena Poljskoj* ili – ... *zajedno s Varšavom koju je Poljska vratila u svoje okrilje*.

Rečenica *Zaplanowano podniesienie z ruin Warszawy* trebala bi se prevesti: *Planiralo se Varšavu podići iz ruševina*. Pritom je poljski bezlični predikat (*zaplanowano* u značenju: netko je planirao) u hrvatskom mogao ostati bezličan (*planiralo se*) zatim dodati subjekt u akuzativu (Varšavu) iza bezličnoga dijela predikata, iza subjekta drugi dio predikata u infinitivu i na kraju priložnu oznaku mjesta na kraj rečenice. Ako se u prijevodu očuva poljski redosljed sastavnica, može doći do dvosmislenoga značenja: **Planiralo se podizanje iz ruševina Varšave* (tj. **podizanje iz varšavskih ruševina*). Moglo bi se prevesti i ovako: *Planirano je podizanje Varšave iz njezinih ruševina*. No pasivni predikati u participnom obliku, objekt u genitivu, drugi objekt u genitivu, priložna oznaka s atributnom posvojnomo zamjenicom i prijedložni oblik priložne oznake (*iz ruševina*) stvara gomilanje dvaju imeničkih atributa u genitivu i potrebu dodatnoga zamjениčkoga atributa.

Pasivni dio poljske rečenice ... *dziś ratyfikowany przez Sejm traktat* ... na hrvatski se mora prevesti s dodatnom atributnom rečenicom: ...*traktat koji je danas ratificirao Sejm*... Doslovni poljski red riječi (*danas ratificirani od Sejma traktat*) potrebno je za jasan hrvatski prijevod izmijeniti tako da bliži objekt postane subjektom (*Sejm* – može doći na početak ili na kraj sintagme), a subjekt (*traktat*) može postati objektom u rečenici *Sejm je danas ratificirao traktat*. U poljskim priručnicima spominje se da je u ovakvim slučajevima (kada je nominativ i akuzativ istoga nultoga nastavka) bolje predikat staviti u pasivni lik: *traktat jest dziś ratyfikowany przez Sejm*. Hrvatskomu je jeziku primjereniji aktivni oblik predikata uz čuvanje subjekta prije predikativa: *Danas je Sejm ratificirao traktat*.

Poljski imenski dio rečenice ...*sprawa zmarłego w Rumunii ministra* ... studenti polonistike često pogriješno prevode kao: ... *pitanje umrlog ministra u Rumunjskoj*..., što je gotovo doslovan, ali netočan prijevod jer se može misliti da je umro rumunjski ministar. Ispravan prijevod glasio bi: *pitanje ministra preminuloga u Rumunjskoj*. Poljski red riječi dopušta umetanje priložne oznake mjesta (*u Rumunjskoj*) između objekta (*ministra*) i njegova atributa (*zmarłego*). Hrvatski red riječi nalaže stavljanje atributa iza objekta (*ministra preminuloga*) te stavljanje priložne oznake mjesta na kraj sintagme (*u Rumunjskoj*). Od atributa

je moguće napraviti i atributnu rečenicu u kojoj će mjesto priložne oznake biti na kraju sintagme ili ispred predikata, što ovisi o tome želimo li naglasiti predikat *preminuo* ili priložnu oznaku u *Rumunjskoj*, pa u prvom slučaju možemo reći: *pitajte ministra koji je u Rumunjskoj preminuo*, a u drugom slučaju *pitajte ministra koji je preminuo u Rumunjskoj*. Pravilo glasi da je naglašeno ono mjesto koje se nalazi na kraju rečenice ili sintagme.

Sličan je i poljski primjer *Była to pierwsza w dziejach Finlandii uczta* (doslovno: *Bila je to prva u povijesti Finske svečanost*) gdje je objekt *svečanost* odvojen od svoga atributa (*prva*). Za hrvatski jezik bio bi ispravan ovakav red riječi: *Bila je to prva svečanost u povijesti Finske*, gdje je uobičajen atribut ispred objekta, zatim dolazi priložna oznaka vremena (*u povijesti*) i na kraju atribut u genitivu (*Finske*) koji se odnosi na imenicu u priložnoj oznaci iskazanoj prijedložnim izričajem, s mogućom preoblikom: *u finskoj povijesti*.

Rečenica *Było to trudne do zrealizowania zadanie* (doslovno: *Bio je to težak za ostvarivanje zadatak*.) zahtijeva u prijevodu na hrvatski promjenu reda riječi u jednostavnoj rečenici: *Bio je to zadatak težak za ostvarivanje* – moguća analiza: *to* subjekt, *je bio zadatak* (imenski predikat), *težak* (pridjevni atribut), *za ostvarivanje* (priložna oznaka). Moguće je napraviti složenu rečenicu: *Bio je to zadatak koji je teško ostvariti* – *To je bio zadatak* (imenski predikat), *koji je teško ostvariti* (atributna zavisna surečenica). Jednostavna rečenica zahtijeva odmak predikativa od spona *Bio je to teško ostvariv zadatak* i umetanje pridjevnoga atributa s priložnim atributom (*teško ostvariv*).

Sintagma *piękny architektonicznie budynek* zahtijeva u hrvatskome zamjenu mjesta pridjeva i priloga pa ju treba prevesti: *arhitektonski lijepa zgrada*, a ne *lijepa arhitektonski zgrada*. Studenti obično prevedu kao da se radi o dva pridjevna atributa (**lijepa arhitektonska zgrada*) pa se dobiva besmislica.

Jednostruka rečenica *Nastąpiła rozkładająca kraj korupcja* radi ispravnoga razumijevanja mora se na hrvatski prevesti složenom rečenicom s bezličnim aktivnim predikatom u glavnoj i atributnom zavisnom surečenicom umjesto poljskoga participa (*rozkładająca*): *Došlo je do korupcije koja razara zemlju.*, a ne: **Došlo je do razarajuće zemlju korupcije*. Trebalo je poljski subjekt (*korupcja*) pretvoriti u hrvatski objekt, a poljski participni atribut (*rozkładająca*) pretvoriti u atributnu aktivnu surečenicu (*koja razara*), dok je objekt (*zemlju*) došao na kraj hrvatske surečenice, a u poljskoj je dobio mjesto između atributa i subjekta.

Teško je prevodiva na hrvatski rečenica: *Znalazł się wprzez Armię Czerwoną okupowanym Lwowie*. I u poljskom jeziku nespretna je uzastopna uporaba pri-

jedloga (*w przez*), što hrvatskoga prevoditelja dovodi pred zahtjevne preoblike u redu riječi. Potrebno je nakon predikata i prvoga prijedloga dodati priložnu oznaku mjesta s kraja rečenice (*Našao se u Lavovu*), a zatim se prevoditelj može odlučiti za jednu od dviju mogućnosti: a) *okupiranom od Crvene armije* (dakle, s participijem atributom izraženim pomoću pasivnoga pridjevnoga participa) ili b) *koji je okupirala Crvena armija* (dakle, dodavanjem atributne surečenice s aktivnim oblikom predikata).

Humorističan prizvuk može dobiti poljska surečenica u prijevodu na hrvatski ako se držimo istoga reda riječi: ... *żeby nie prowadzić pod wpływem **alkoholu dziecka** do szkoły* ... (doslovno: ... *kako se ne bi vodilo pod utjecajem alkohola dijete u školu* ...). Zbog poljskoga pravila da niječni glagolski predikat mora imati objekt u genitivu, a ne u akuzativu kao u hrvatskome, dolazi u poljskome do mogućega semantičkoga povezivanja dvaju objekata – *alkohola djeteta*. Može se napraviti i ovakav red riječi: ... *kako se ne bi pod utjecajem alkohola vodilo dijete u školu*... Umetanje priložne oznake načina (*pod utjecajem*) između složenoga predikata (*ne bi – vodilo*) onemogućuje povezanost škole i utjecaja alkohola.

4. Zaključak

Analizirajući s jedne strane pravila u redu riječi poljskoga i hrvatskoga jezika, a s druge strane pridržavanje tih pravila u oba jezika (napose u govoru), došli smo do sljedećih zaključaka:

- a) u navedenim jezičnim i gramatičkim priručnicima obaju jezika ne postoje pravila o redanju raznorodnih priložnih oznaka i atributa, a u uporabnim rečenicama pokazalo se da njihov red nije uvijek slobodan, nego da može dovesti do nesporazuma i dvosmislenosti;
- b) stavljanje subjekta iza prijedloznoga atributa, dok je pridjevni atribut na početku, udaljen od subjekta (*trudne do zrealizowania zadanie*; doslovno: *težak za ostvarenje zadatak*), često je u poljskim primjerima, što u prijevodu na hrvatski jezik zahtijeva preoblike iz jednostavnih rečenica u složene ili iz pasivnih predikata u aktivne, odnosno, smještanje subjekta na početak sintagme ili pretvaranje prijedloznoga atributa u priložni atribut (*zadatak težak za ostvarenje ili teško ostvariv zadatak*);
- c) razdvajanje predikata od bližega objekta u poljskom jeziku dovodi do potrebe njihova primicanja u hrvatskome prijevodu;

- d) mogućnost uporabe participnih pridjevnih atributa ne postoji u hrvatskome pa se u prijevodu s poljskoga mora pribjeći dodavanju atributnih surečenica;
- e) pasivni oblici predikata, bliski poljskomu jeziku, nisu u duhu hrvatskoga jezika kojemu više priliče aktivni oblici predikata;
- f) imenski atributi u genitivu, česti u poljskom jeziku, nisu poželjni u hrvatskome radi postojanja češćih pridjevnih atributa;
- g) u hrvatskom jeziku ne postoji pravilo da se iza niječnih predikata mora rabiti objekt u genitivu (osim u nekim frazeologiziranim sintagmama, npr. *nemam vremena*), a u poljskome je to obveza zbog koje se može takav objekt shvatiti kao imenski atribut u genitivu, što dovodi do dvosmislenosti;
- h) red riječi pripada više stilistici i jezičnoj kulturi nego sintaksi jer u fleksijskim jezicima može se prema padežu odrediti sintaktička funkcija;
- i) u oba jezika kontekst dodatno otklanja dvosmislenosti prisutne u navedenim primjerima koji su izvađeni iz konteksta u svrhu analize;
- j) u mnogim primjerima prijevoda s poljskoga ne radi se samo o dvosmislenosti, nego o pogrješnom redosljedu riječi, što u prijevodu dovodi do zabuna.

Literatura

- Barić E. et al., 1979, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Barić E. et al., 2005, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Barić E. et al., red., 1999, *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, „Školske novine“, Zagreb.
- Bartnicka B., Satkiewicz H., 1990, *Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Bąk P., 2007, *Gramatyka języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Jadacka H., 2008, *Poprawna polszczyzna*, PWN, Warszawa.
- Katičić R., 1986, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Menac A., 1983, *Genitiv u sastavu frazeologizama u suvremenom ruskom i hrvatskom književnom jeziku*, [w:] „Croatica“, *Prinosi proučavanju hrvatske književnosti*. god. XIV, sv. 19, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, s. 83–90.
- Pavešić S., red., 1971, *Jezični savjetnik s gramatikom*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Peti M., 1995, *Gramatičko značenje i sintaktički položaj participa prezenta i participa perfekta*, [w:] *Jezičkom o jezik. Stavljanja i suprotstavljanja*, Antibarbarus, Zagreb, s. 304–320.
- Podracki J., 1997, *Składnia polska*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

- Porayski J., 1994, *Błędy językowe i ich rodzaje*, [w:] K. Handke i H. Dalewska-Greń, red. *Polszczyna a/i Polacy u schyłku XX wieku*, PAN, Warszawa, s. 55–66.
- Pranjić K., 1986, *Jezikom i stilom kroza književnost*, Školska knjiga, Zagreb.
- Pranjkiović I., 2001, *Druga hrvatska skladnja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Pranjkiović I., 1993, *Hrvatska skladnja*, Verbum Croaticum, Zagreb.
- Silić J., Pranjković I., 2005, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Szober S., 1959, *Gramatyka języka polskiego*, PWN, Warszawa.
- Težak S., 2005, *Između jezika i stila*, Zagreb.
- Topolińska Z., 1984, *Gramatyka współczesnego języka polskiego – Składnia*, PAN, Warszawa.
- Wierzbicka A., Wierzbicki P., 1968, *Praktyczna stylistyka*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Wójcik T., 1973, *Gramatyka języka rosyjskiego – studium kontrastywne*, PWN, Warszawa.
- Zdaniukiewicz A.A., 1973, *Z zagadnień kultury języka*, PWN, Warszawa.
- Znika M., 1979, *Red riječi*, [u:] *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, s. 454–463.
- Zwolski H., 1985, *Piszemy po polsku – podręcznik dla obcokrajowców*, IBP UJ, Skrypt nr 506. Kraków.

Ključne riječi: red riječi u rečenici, pragmatika, stilistika, sintaksa, jezična kultura

AMBIGUITIES ABOUT WORD ORDER IN CROATIAN AND POLISH LANGUAGES

Summary

The autoress analyses differences and ambiguities about Croatian and Polish word order in their grammars or media. In both languages there are no precise rules about order of subordinate words in sentences, which causes ambiguous meanings.

The paper consists of 4 parts: 1. description of word order in Croatian grammars; 2. description of word order in Polish grammars; 3. ambiguities during communication in Polish and Croatian media; 4. as a result of this research the autoress shows 10 rules that should be considered in the sentences without ambiguities or mistakes.

Keywords: word order, pragmatics, stylistics, syntax, culturology

DWUZNACZNOŚĆ SZYKU WYRAZÓW W ZDANIU CHORWACKIM I POLSKIM

Streszczenie

Autorka omawia szyk wyrazów w chorwackich i polskich zdaniach lub wyrażeniach zapisanych w gramatykach obu języków lub zasłyszanych w chorwackich i polskich mediach (radio, TV, czasopisma, książki).

W niniejszym artykule porusza zagadnienie dwuznaczności szyku wyrazów w zdaniu chorwackim a polskim. Stwierdza, że w gramatykach obu języków nie istnieją dokładne reguły dotyczące miejsca pobocznych części zdania, co może być powodem dwuznaczności w odbiorze treści.

Artykuł zawiera cztery rozdziały: 1. opis szyku wyrazów w gramatykach chorwackich; 2. opis szyku wyrazów w gramatykach polskich; 3. dwuznaczność w użyciu przykładów zasłyszanych w mediach polskich i chorwackich; 4. podsumowanie wyników badań w zakresie różnic dotyczących użycia szyku wyrazów w zdaniach polskich i chorwackich.

Słowa kluczowe: szyk wyrazów w zdaniu, pragmatyka, stylistyka, składnia, kultura języka